

PAN T. ZAWSZE WAŻNY, CHOĆ NIE ZAWSZE POWAŻNY – ROZWAŻANIA O TEMACIE LEKCJI

Trudno sobie wyobrazić lekcję bez tematu. Jest on jednym z podstawowych elementów w jej strukturze. Służy zapoznaniu uczniów z treścią i zakresem pracy na lekcji, zachęca do działania, koncentruje uwagę na określonym zagadnieniu, zawiera informacje, jakie umiejętności będą kształcone, rozwija myślenie. O jego wadze i wyjątkowości świadczy choćby to, że już od najmłodszych klas temat wyróżniany jest w zeszytach kolorem, podkreśleniem i zapisuje się go koniecznie na początku lekcji.

Współcześnie nauczyciele odchodzą od podawania tematu tuż po sprawdzeniu listy obecności, ale jeszcze do niedawna początek lekcji był jedynym możliwym momentem, kiedy należało zapoznać uczniów z tym, co będzie się działo dalej. Co przemawia za tym, że temat nie musi być podany na początku lekcji?

Po pierwsze, równie ważne jak temat są cele lekcji i to one powinny być przedstawione uczniom na początku. Poznawszy cele, uczniowie i tak wiedzą, o czym będzie lekcja.

Po drugie, nieprzedstawienie tematu wprost na początku może stanowić o większym zaciekawieniu uczniów lekcją i ich zaangażowaniu, np. w przypadku lekcji problemowych.

Po trzecie uczniowie mogą współredagować temat, szczególnie jeśli znają cele lekcji i wiedzą, o co chodzi. Ma to wiele plusów, choćby taki, że uczniowie czują się współtwórcami tematu i odbierają jako nagrodę to, że został on zapisany przez koleżanki i kolegów w postaci, którą sformułowali.

Przykładem współredagowania tematu przez uczniów może być lekcja języka polskiego w klasie I gimnazjum, której fragment scenariusza podaję poniżej.

Temat: *Dom i rodzina*

Czas: 45 minut

Cele:

- uczeń rozumie czytany tekst
- cytuje
- korzysta ze słowników
- definiuje słowa *dom* i *rodzina*
- nazywa uczucia związane z domem rodzinnym
- wyjaśnia związki frazeologiczne z wyrazem *dom*.

Metody i formy pracy: rundka, pogadanka, dyskusja, praca indywidualna i zbiorowa, praca w grupach.

Materiały: podręcznik do kształcenia literacko-kulturowego *Klucze do kultury* (wydawnictwo MAC Edukacja), słowniki: języka polskiego i frazeologiczny.

Przebieg lekcji

1. Uczniowie w formie rundki podają jedno skojarzenie z wyrazem *dom*, np. *rodzina, miłość, budynek, mama, tata*.

2. Nauczyciel prosi uczniów, aby podzielili się wspomnieniami z dzieciństwa – jakie zdarzenia pamiętają, co najmilej wspominają (np. *zapach ulubionego ciasta, przygotowania do świąt, opowieści rodziców*).

3. Uczniowie wykonują ustnie ćwiczenie 4. ze s. 15 w podręczniku:

W której przestrzeni swojego domu czujesz się najlepiej i dlaczego? Która jest ci najbliższa? Wybierz ulubione miejsce i opowiedz o nim.

4. Nauczyciel redaguje wspólnie z uczniami temat lekcji. Zapisujemy każdą propozycję, która będzie zbliżona do tematu *Dom i rodzina*. (...)

Jak widać, temat nie musi być podany na początku lekcji, a zachęcenie uczniów do współredagowania jest ćwiczeniem twórczym i aktywizującym.

Po czwarte wreszcie, zredagowanie tematu lub podanie go na końcu lekcji może być elementem podsumowania lekcji.

Ważne jednak jest, aby temat zawsze został odnotowany w zeszycie i zrealizowany.

Co zrobić, aby temat lekcji był *najpiękniejszy na świecie*? To nie lada sztuka i nie każdy nauczyciel potrafi poradzić sobie z tym wyzwaniem. A przecież to, jaki zaproponuje temat, najczęściej rzutuje na całą lekcję. Jeśli jest nudny, szampowy, schematyczny, staje się demobilizujący dla uczniów, trudno ich wówczas zachęcić do pracy nawet najbardziej aktywnymi metodami. Taką lekcję możemy uznać za straconą. Tematami demobilizującymi i postrzeganymi jako nudne są wszystkie *powtórzenia i utrwalenia wiadomości o..., charakterystyki bohaterów, wprowadzenia do..., analizy i interpretacje* itp.

Redagując temat lekcji, powinno się unikać tematów ogólnych, zawierających wnioski końcowe, narzucających sposób myślenia, skonstruowanych za pomocą naukowego słownictwa lub zawierających trudne pojęcia wprowadzane na lekcji.

Temat powinien być przede wszystkim atrakcyjny dla uczniów, bliski ich doświadczeniom życiowym, językowi, którym się posługują, różnorodny gramatycznie (od równoważników zdań, poprzez zdania pytające, oznajmujące, rozkazujące, aż do zdań wieloczłonowych), wykorzystujący cytaty, będący parafrazą przysłów, tytułów, cytatów, stawiający tezę, rymowany, ciekawy, aby w sposób lekki zapowiadał trudny problem. Przede wszystkim zaś powinien odwoływać się do intuicji i kreatywności nauczyciela.

Witold Bobiński uważa, że temat lekcji powinien *mieć w sobie coś*, niepowtarzalność, charakter, osobowość. Proponuje dwa sposoby *nicowania*, czyli inne spojrzenie na tworzenie tematów: *nicowanie przez rymowanie* i *nicowanie przez zbliżenie do życia*. Oto wybrane przykłady tematów *przenicowanych*:

- ♣ *Nie wyrośnie na pisarza, kto wyrazy wciąż powtarza*
- ♣ *Uśmiełby się nawet beksa z „Akademii pana Kleksa”*
- ♣ *Wiedza nam nie spadnie z nieba, klasówkę poprawić trzeba*
- ♣ *Dobrodziejstwo czy zhora ten brak narratora?*
- ♣ *Słowa lepsze niż klocki Lego – poezja Mirona Białoszewskiego*
- ♣ *Mistrz Jan się nie pomylił, obyśmy zdrowi byli (Jan Kochanowski „Na zdrowie”)*
- ♣ *Formant – szara eminencja słowotwórcza*
- ♣ *Rozmnażanie przez dodawanie – o wyrazach złożonych*
- ♣ *Zaimki – niezastąpieni zastępcy*

♣ *Literacki gabinet luster – satyra*

W podręcznikach do języka polskiego można znaleźć propozycje ciekawych tematów, które za Bobińskim możemy nazwać *przenicowanymi*, na przykład w podręczniku do kształcenia językowego *Słowa na czasie* Anny Grabarczyk i Wilgi Herman (wydawnictwo Nowa Era):

- ♣ *Mówiąc między nami – o komunikacji*
- ♣ *Czarno na białym – o przysłówku i przymiotniku*
- ♣ *W rolach głównych: podmiot i orzeczenie*
- ♣ *Bohaterowie drugiego planu – przydawka, dopełnienie, okolicznik*
- ♣ *Zdania są podzielone – o rodzajach wypowiedzi*
- ♣ *O równouprawnieniu w wypowiedzeniu złożonym współrzędnie*
- ♣ *Co dwie mowy, to nie jedna (mowa niezależna i mowa zależna)*
- ♣ *Jak zostać asem wywiadu? (redagowanie wywiadu)*
- ♣ *Jak przywołać tekst do porządku (o kompozycji wypowiedzi)*
- ♣ *Mało znaków, dużo treści – SMS*

Tak zredagowany temat lekcji zapada w pamięć, zachęca do współtworzenia i myślenia, a co najważniejsze – zabija nudę.

Bibliografia:

1. W. Bobiński, *Temat na nice przewrócony* (w:) tenże, *Drugi oddech polonisty. Inspiracje, pomysły, propozycje metodyczne dla nauczycieli szkół podstawowych*, Warszawa 1998.
2. R. Chamczyk, M. Dembińska, L. Kasjanowicz, J. Kownas, *Klucze do kultury. Scenariusze lekcji w klasie I gimnazjum*, Kielce 2009.
3. A. Grabarczyk, *Słowa na czasie. Podręcznik do kształcenia językowego z ćwiczeniami dla klasy pierwszej gimnazjum*, Straszyn 2010.
4. W. Herman, *Słowa na czasie. Podręcznik do kształcenia językowego z ćwiczeniami dla klasy drugiej gimnazjum*, Straszyn 2010.
5. W. Herman, *Słowa na czasie. Podręcznik do kształcenia językowego z ćwiczeniami dla klasy trzeciej gimnazjum*, Straszyn 2011.
6. M. Nagajowa, *ABC metodyki nauczania języka polskiego*, Warszawa 1990.
7. M. Nagajowa, *O temacie i celu lekcji*, „Język Polski w Szkole IV-VI”, R. XI, nr 1, 2009/2010.